

ДЕЯКІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ярослава Сопіна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подолання наявних у системі професійної підготовки вчителів протиріч між завданнями естетичного виховання й відсутністю механізму побудови навчально-виховного процесу у виші, який має сприяти їх виконанню; між потребою у вихованні творчої, естетично розвиненої особистості майбутнього вчителя й недостатнім рівнем готовності викладачів до здійснення цього процесу. У статті проаналізовано сутність естетичної культури педагога, схарактеризовано її компоненти, презентовано педагогічну технологію формування естетичної культури студентів-музикантів, розкрито концептуальні підходи до змісту й методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що позитивно впливають на підвищення рівня їх естетичного розвитку.

Ключові слова:

естетична культура; учитель музичного мистецтва; професійна підготовка; педагогічна технологія; концептуальні підходи.

Анотация:

Сопина Ярослава. Некоторые концептуальные подходы к формированию эстетической культуры будущих учителей музыкального искусства в условиях профессиональной подготовки. Актуальность исследования обусловлена необходимостью преодоления существующих в системе профессиональной подготовки учителей противоречий между задачами эстетического воспитания и отсутствием механизма построения учебно-воспитательного процесса, который может помочь в их выполнении; между потребностью в воспитании творческой, эстетически развитой личности будущего педагога и недостаточным уровнем готовности преподавателей к осуществлению этого процесса. В статье проанализирована сущность эстетической культуры педагога, рассмотрены ее компоненты, представлена педагогическая технология формирования эстетической культуры студентов-музыкантов, раскрыты концептуальные подходы к содержанию и методическому обеспечению профессиональной подготовки будущих учителей музыкального искусства, которые способствуют повышению уровня их эстетического развития.

Ключевые слова:

эстетическая культура; учитель музыкального искусства; профессиональная подготовка; педагогическая технология; концептуальные подходы.

Resume:

Sopina Yaroslava. Some conceptual approaches to the formation of aesthetic culture of future musical art teachers in the context of professional training.

The urgency of research is caused by the necessity of overcoming of contradictions in the existing system of professional training of teachers. The contradictions are between the task of aesthetic education and the absence of a mechanism of constructing the educational process, which can assist in their implementation; between the need for nurturing a creative, aesthetically developed personality of a future teacher and insufficient level of teachers' readiness to the implementation of this process. The article analyzes the essence of the aesthetic culture of the teacher and its components. The author has presented the following findings: the pedagogical technology of aesthetic culture formation of students-musicians; conceptual approaches to the content and methodological support of professional training of future musical art teachers. All of the above increase their level of aesthetic development.

Key words:

aesthetic culture; musical art teacher; professional training; educational technology; conceptual approaches.

Постановка проблеми. В умовах реформування сучасної системи освіти пріоритетними напрямками загальноосвітньої школи залишаються розвиток і вдосконалення духовно-естетичної культури кожної дитини, створення умов для художньо-творчого самовираження, духовного самовдосконалення особистості. Практична реалізація цих завдань залежить насамперед від учителя, здатного вільно орієнтуватися в культурних, художніх, духовно-естетичних цінностях, розуміти особливості розвитку естетичної культури, володіти науковою та естетичною інформацією, використовувати власний художньо-естетичний досвід у навчально-виховному процесі. У зв'язку з цим актуалізується потреба в підготовці кваліфікованих кадрів з високим рівнем естетичної культури, у переорієнтації педагогічного процесу у виші на збагачення духовного світу майбутнього вчителя, у педагогічному забезпеченні умов для повноцінного естетичного самовираження

й самореалізації, професійно-естетичного самовиховання педагога.

Ця проблема набуває більшої актуальності, коли йдеться про професійну підготовку одного з головних організаторів естетичного виховання в школі – учителя музичного мистецтва, сутність педагогічної діяльності якого полягає в залученні школярів до культурних, художньо-естетичних цінностей, у формуванні їх художньо-естетичного світогляду, творчого художньо-образного мислення, естетичного ставлення до дійсності й мистецтва, що, зі свого боку, зумовлює високі вимоги до особистості педагога, до його соціокультурних, естетичних якостей.

Однак сьогодні динамічність формування естетичної культури майбутніх педагогів-музикантів знижується внаслідок наявних протиріч між завданнями естетичного виховання й відсутністю механізму побудови навчально-виховного процесу у виші, який має сприяти їх виконанню; між потребою у вихованні творчої,

естетично розвиненої особистості майбутнього вчителя й недостатнім рівнем готовності викладачів до здійснення цього процесу. Подолання цих протиріч залежить від визначення й обґрунтування нових концептуальних підходів до змісту й методичного забезпечення фахової підготовки, які сприяли б підвищенню рівня естетичного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, удосконаленню професійної компетентності викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спектр проблем, що охоплюють сферу естетичного виховання студентів, їхньої естетичної культури, дуже широкий. Ці питання розглядаються в контексті професійної підготовки фахівців, формування окремих естетичних якостей, виховання засобами мистецтва, комплексом мистецтв, організації позааудиторної роботи зі студентами, використання естетичного аспекту навчальних дисциплін, естетичного самовиховання.

Ми сконцентрували свою увагу на ґрунтовному вивченні проблеми формування естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва як цілеспрямованого, безперервного процесу в умовах їхньої професійної підготовки. Тому теоретичною основою нашого дослідження стали теоретико-методологічні та культурологічні аспекти філософії формування нового покоління фахівців (В. Андрющенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай); роботи, у яких розглядаються питання сутності естетичної культури (В. Бутенко, М. Верб, М. Каган, Н. Крилова, О. Лармін, Г. Петрова, Л. Печко, Г. Шевченко та ін.); психолого-педагогічні теорії розвитку особистості (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.); провідні педагогічні концепції естетичного виховання, що створювали й вивчали Г. Апраксина, Д. Джола, В. Вілюнас, М. Киященко, М. Лейзеров, А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Рудницька, А. Федь, Г. Шевченко, А. Щербо та ін.; педагогічні підходи до гуманізації й гуманітаризації освіти (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, І. Бех, В. Білоусова, С. Гончаренко, В. Дряпіка, М. Євтух, І. Зязюн, І. Карпенко, С. Мельничук, Л. Нечипоренко, А. Сущенко та ін.); праці, у яких розглядаються фундаментальні положення про цілісний підхід до організації педагогічного процесу (Ю. Бабанський, С. Гончаренко, В. Лозова, Ю. Мальований, І. Подласий, Т. Сущенко та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета статті – розглянути сутність естетичної культури студентів-музикантів, її компоненти, визначити концептуальні підходи до змісту й методичного забезпечення фахової підготовки майбутніх

учителів музичного мистецтва, що сприяють підвищенню рівня їх естетичного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження особливого значення надавалося визначенню поняття сутності «естетична культура», бо саме воно є ключовим, необхідним для правильного розуміння всіх складників педагогічного процесу у виші, спрямованого на її формування. Актуальними для нас виявилися наукові погляди тих дослідників, які вважають, що вихідним положенням цього складного особистісного утворення є взаємозумовленість інтелектуального, емоційного й діяльного компонентів. Естетична культура охоплює способи й результати діяльності й розглядається як механізм, що регламентує та регулює поведінку й діяльність людини, а сама людина є її носієм і ретранслятором.

Науковці визначають естетичну культуру як єдність естетичних знань, переконань, почуттів, навичок, норм діяльності та поведінки. Акцентується, що естетична культура виступає чинником активізації творчого потенціалу особистості (Н. Крилова, Л. Печко); їй властиве перетворення дійсності за законами краси в процесі естетичної діяльності (Г. Петрова); підкреслюється її інтегрально-особистісне утворення, яке дає змогу творити прекрасним життям й людськими стосунками (М. Верб) [1; 3; 5].

На підставі викладених підходів ми визначаємо естетичну культуру особистості як інтегровану особистісну якість, що виражається в здатності індивіда естетично сприймати дійсність і мистецтво, давати їм естетичну оцінку, а також брати активну участь у перетворенні навколишнього світу, втілювати його у створених цінностях.

Кожен з компонентів естетичної культури особистості є складним структурним утворенням.

До структури естетичної свідомості входять: естетичне сприйняття, естетичні переживання, емоції, почуття, естетичні потреби та інтереси, естетичні погляди, переконання, естетична оцінка, естетичний ідеал.

Елементами естетичної діяльності є естетичні мотиви, цілі, спрямовані на створення естетичних цінностей або оволодіння ними; безпосередня дія, що відбувається завдяки системі естетичних здібностей і вмінь особистості; естетично значущий результат діяльності.

Між компонентами естетичної культури є тісний взаємозв'язок, взаємозумовленість. Так, естетична діяльність є основою розвитку всіх елементів естетичної свідомості. Для того, щоб сприймати й оцінювати навколишню дійсність з естетичного погляду, а також брати участь

у перетворенні цієї дійсності, необхідні певні знання в галузі естетичної теорії, естетичного освоєння й удосконалення світу за законами краси. Зі свого боку, естетичні почуття, погляди, переконання, смаки, ідеали є мотивами, що заохочують індивіда до участі в різних видах естетичної діяльності.

У сучасній педагогічній науці склалися основні теоретичні уявлення про естетичну культуру вчителя, її зміст, умови формування. Беззаперечним є той факт, що вона є важливою рисою педагогічного професіоналізму вчителя, компонентом його педагогічної культури.

За класифікацією, розробленою Л. Дементьевою, естетична культура вчителя охоплює 4 групи ознак: естетична освіченість, вихованість, розвиненість і підготовленість. Перша група ознак (освіченість) передбачає теоретичні знання в галузі естетики, естетичного виховання, теорії та історії мистецтва. Другу групу ознак (вихованість) формують естетика поведінки, спілкування, культура мови й зовнішнього вигляду. Третя група ознак (розвиненість) охоплює компоненти естетичної свідомості: естетичне сприйняття, естетичні почуття, смаки, потреби, погляди, ідеали. Четверту групу ознак (підготовленість) становлять уміння й навички в галузі естетичного виховання [2, с. 55]. Такий системний підхід, на нашу думку, дає змогу визначати основні напрямки естетичної підготовки майбутнього вчителя, розвивати й поглиблювати їх.

Н. Крилова, досліджуючи природу педагогічної культури вчителя, підкреслює, що її цілісність і гармонійність зумовлюються тією роллю, яку відіграє в ній естетична культура. Від ступеня її розвиненості залежить ступінь реалізації в професійній діяльності педагога естетичних критеріїв смаку, оцінки, ставлення. На думку науковця, показниками педагогічної культури можуть слугувати різнобічні естетичні знання та інтереси, розвинений естетичний смак та ідейно-естетична позиція, які дають змогу педагогу давати глибоку оцінку процесам культури; розвинені естетичні потреби, здатність до аргументованого аналізу художніх явищ; розвинені естетичні почуття; потреба в естетичній самоосвіті [4, с. 120].

На взаємозв'язок, взаємозумовленість педагогічної та естетичної культури вчителя вказує М. Верб, визначаючи серед компонентів педагогічної культури такі, як науково-естетична освіченість; система ціннісних орієнтацій у галузі естетики й мистецтва (педагогу необхідно мати різнобічні естетичні інтереси, потреби, смаки, виробити вміння розпізнавати справжні духовні цінності, давати їм правильну оцінку); емоційна сприйнятливість до краси

(учитель повинен володіти всім спектром суб'єктивної людської чутливості, здатністю до глибокого естетичного переживання); набір художньо-творчих здібностей, що дають змогу вносити естетичні аспекти в різні види діяльності [1, с. 3–10].

Досліджуючи проблему естетичної педагогіки, А. Федь обґрунтовує поняття «естетичний педагог» і наголошує на тому, що «досконалий педагог так чи інакше є естетичним педагогом, оскільки професійно-естетичне завжди є досконалим. Іншими словами, «досконале» й «естетичне» в процесі визначення особистісних і професійних якостей учителя перебувають в одному синонімічному ряду й виражають повноту буття, духовні, соціальні та інші ознаки» [6, с. 10]. На думку науковця, естетичним педагогом можна вважати вчителя, який вбачає метою своєї педагогічної діяльності виховання творчої особистості учня. Це «досконалий педагог, особистість широкого культурного діапазону, здатна закріпити в голові й серцях учнів суспільну цінність навчальної дисципліни, її приховану сутність через своє власне естетичне «я» [6, с. 21].

Отже, сучасному вчителю повинні бути притаманні основні якості естетично розвиненої людини та вміння використовувати свій естетичний арсенал у всіх сферах педагогічної діяльності. Саме тому формування естетичної культури вчителя необхідно розглядати як один з головних цілеспрямованих процесів в умовах професійної підготовки фахівців.

Спираючись на теоретичні положення про сутність естетичної культури особистості педагога, ми визначаємо естетичну культуру майбутніх учителів музичного мистецтва, з урахуванням їх професійної діяльності, як особистісне інтегроване утворення, структура якого містить такі компоненти, як:

– естетичні знання (знання про загальноестетичні закономірності й категорії, загальну й естетичну культуру особистості, особливості естетичного розвитку людини, знання в галузі художньої культури);

– естетична свідомість (здатність естетично сприймати й оцінювати дійсність і мистецтво, орієнтуватися в естетичних цінностях, сформованість естетичних ціннісних орієнтацій: естетичних поглядів, смаків, інтересів, потреб, ідеалів);

– естетична діяльність (естетичні мотиви вибору видів естетичної діяльності: усвідомленість, прагнення до естетичного вдосконалення, самовдосконалення й самореалізації, сформованість досвіду активної естетичної діяльності в мистецтві, праці, поведінці, у людських взаєминах);

– професійно-педагогічна підготовленість до естетико-виховної діяльності в школі (сформованість знань, умінь і навичок естетичного виховання учнів).

На нашу думку, усі ці взаємопов'язані компоненти естетичної культури впливають на духовний світ студентів, сприяють виявленню їх творчих здібностей, стають найбільш значущими для майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим процес формування естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва ми визначаємо як цілеспрямований, послідовний розвиток і вдосконалення всіх її компонентів в органічній єдності.

На виконання цього завдання спрямована розроблена нами педагогічна технологія, яка являє собою комплекс взаємопов'язаних компонентів, форм і методів безперервного естетичного впливу на студентів в умовах їх професійної підготовки й будується на принципах культурологічного, особистісного, цілісного й системного підходів.

Культурологічний підхід утверджує унікальність особистості кожного студента в педагогічному процесі, орієнтує цей процес на виховання людини культури, тобто особистості з високими гуманістичними та естетичними світоглядами, настановами, яка прагне до творення й перетворення дійсності за законами краси, до творчого самовираження й самореалізації.

Особистісний підхід, заснований на принципах діалогової взаємодії, співдружності та співтворчості, забезпечує естетичний розвиток і саморозвиток студента, виходячи з його індивідуальних здібностей, і надає можливість кожному реалізувати себе, сформувати індивідуальне естетичне сприйняття світу, здатність до його творчого перетворення, до використання суб'єктивного досвіду в інтерпретації й оцінці навколишньої дійсності та мистецтва.

Цілісний підхід передбачає внутрішнє узгодження мети і завдань, форм і методів педагогічного процесу у вищій, що забезпечують його естетичну спрямованість.

Системний підхід забезпечує інтеграцію та взаємодію всіх компонентів професійної підготовки, націленої на досягнення загальної мети – естетичного розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Концептуальні ідеї нашого дослідження ґрунтуються на таких положеннях:

1. Розвиток основних теоретичних засад і побудова системного уявлення про процес формування естетичної культури неможливі без урахування таких важливих аспектів, як: сучасний соціум і місце особистості в ньому;

закон онтогенезу, що враховує особливості розвитку особистості майбутнього вчителя в конкретному середовищі.

2. Розвиток естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва має особистісно-індивідуальний характер. Тому всі нормативні навчальні курси мають бути побудовані на основі утвердження полікультурних виховних принципів і загальнокультурних цінностей.

3. У загальній системі професійної підготовки студентів-музикантів особливе місце належить таким її структурним елементам:

– обов'язковому оволодінню кожним студентом естетичною культурою, незалежно від рівня його музичної обдарованості та професійної спеціалізації;

– формуванню нового уявлення про роль учителя музичного мистецтва у вихованні естетичної свідомості;

– забезпеченню постійного вдосконалення викладачами вишів методики використання педагогічних технологій, спрямованих на органічне поєднання естетичних знань та естетичної поведінки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Формування естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах професійної підготовки відбувається завдяки співпраці викладачів і студентів. Ми вважаємо, що сучасному викладачеві необхідно змінювати ті професійні дії, які традиційно підпорядковані функціям інформатора й екзаменатора, і оволодівати функціями, що передбачають підтримку студентів і допомогу їм у їх естетичному розвитку й саморозвитку. Основними характеристиками професійної парадигми педагога вишу мають стати: співтворчість, проектування, дискусія, порада, узгодження, моделювання навчально-творчих завдань, ділові ігри, тренінги, презентація позааудиторних форм роботи, які мають висококультурне емоційно-естетичне навантаження.

Саме тому методика дослідження будується так, щоб, з одного боку, забезпечити вплив на свідомість викладачів і студентів, а з іншого – викликати бажання змінити на краще своє ставлення до створення під час навчання загального естетичного середовища й збагачення естетичної культури. Увага викладачів і студентів зосереджується на таких трьох позиціях: естетичне виховання й самовиховання – органічно пов'язані процеси; рівень естетичного виховання визначається якістю духовно-естетичного спілкування; естетична культура є системотвірним чинником професійної підготовки студентів завдяки естетичній спрямованості всіх ланок педагогічного процесу – навчального процесу,

позааудиторної роботи, діяльності управлінських структур тощо.

Висновки. Отже, формування естетичної культури в умовах професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва визначається як цілісний педагогічний процес, спрямований на духовно-естетичне вдосконалення викладачів і студентів, їх взаємний творчий розвиток і взаємозбагачення. Цей процес базується на таких закономірностях, як: зумовленість потребами соціального, економічного й духовного розвитку суспільства, стратегічними завданнями реформи школи

в Україні; органічний взаємозв'язок естетичної та загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів; відповідність змісту й форм естетичного виховання рівню психолого-педагогічної науки і практики, специфіці й закономірностям естетичного розвитку особистості; орієнтованість на особистість студента, його індивідуальні особливості й творчі естетичні здібності; суб'єкт-суб'єктні відносини, утвердження у викладацько-студентському колективі культури загальнокультурного й естетичного розвитку, моральних цінностей.

Список використаних джерел

1. Верб М. А. Взаимосвязь эстетической и педагогической культуры будущего учителя / М. А. Верб // Проблемы эстетического образования и воспитания студентов педагогических институтов. – Свердловск, 1981. – С. 3–10.
2. Дементьева Л. Е. Об эстетической культуре учителя / Л. Е. Дементьева // Эстетическое воспитание молодежи: Проблемы и опыт / под ред. В. А. Салеева. – М.: Знание, 1986. – С. 55–58.
3. Королева Г. И. Система эстетической подготовки студентов в высших учебных заведениях / Г. И. Королева, Г. А. Петрова. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1984. – 182 с.
4. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М.: Прометей, 1990. – 146 с.
5. Крылова Н. Б. Формирование эстетической культуры личности: школа, трудовой коллектив, вуз / Н. Б. Крылова, Л. П. Печко. – М.: Знание, 1986. – 64 с.
6. Федь А. М. Естетичний світ педагога: монографія / А. М. Федь. – Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2005. – 300 с.

References

1. Verb, M.A. (1981). *The interrelation of the aesthetic and pedagogical culture of a future teacher. Problems of aesthetic education of students of pedagogical institutes.* Sverdlovsk, 3-10. [in Russian]
2. Dement'eva, L.E. (1986). *About the aesthetic education of a teacher. Aesthetic education of youth: Issues and experiences.* Moscow: Znanie, 55-58. [in Russian]
3. Korolyova, G.I., Petrova, G.A. (1984). *The system of aesthetic training of students in higher educational institutions.* Kazan: Pub. house of Kazan University. [in Russian]
4. Krylova, N.B. (1990). *Formation of the future specialist's culture.* Moscow: Prometei. [in Russian]
5. Krylova N.B., Pechko, L.P. (1986). *Formation of aesthetic culture of a person: school, staff, university.* Moscow: Znanie. [in Russian]
6. Fed', A.M. (2005). *The aesthetic world of a teacher: monograph.* Slovyans'k: PP «Kantsler». [in Ukrainian]

Рецензент: Максимов О.С.– д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Сопіна Ярослава Вікторівна

jaroslava_sopina@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,

Запорізька обл., 72312, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i16.1396>

Матеріал надійшов до редакції 12. 02. 2016 р.

Прийнято до друку 17.03.2016 р.